

КРИМІНАЛЬНЕ ПРАВО, КРИМІНАЛЬНИЙ
ПРОЦЕС ТА КРИМІНАЛІСТИКА

УДК 343.161.1

В. А. АХМЕДОВ

**ЗЛОЧИНИ, ЯКІ ПОРУШУЮТЬ ПРИНЦИП
НЕВІДВОРОТНОСТІ ЮРИДИЧНОЇ
ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА ЗАКОНОДАВСТВОМ
АЗЕРБАЙДЖАНСЬКОЇ РЕСПУБЛІКИ
ТА УКРАЇНИ**

Висвітлюється проблема законодавчої регламентації складів злочинів, які порушують принцип невідворотності юридичної відповідальності, в Азербайджанській Республіці та Україні. Аналізуються розбіжності у криміналізації протиправних посягань на процес виконання судових рішень законодавцями обох держав. Автор доходить висновку, що криміналізація широкого кола діянь, які посягають на реалізацію принципу обов'язковості судового рішення, є доцільною в інтересах захисту інтересів правосуддя.

Ключові слова: правосуддя, злочини проти правосуддя, криміналізація, обов'язковість судового рішення.

Ахмедов В. А. Преступления, нарушающие принцип неотвратимости юридической ответственности по законодательству Азербайджанской республики и Украины

Освещается проблема законодательной регламентации составов преступлений, которые нарушают принцип неотвратимости юридической ответственности, в Азербайджанской Республике и Украине. Анализируются различия в криминализации противоправных посягательств на процесс исполнения судебных решений законодателями обеих стран. Автор приходит к выводу, что криминализация широкого круга деяний, посягающих на реализацию принципа обязательности судебного решения, является целесообразной в интересах защиты интересов правосудия.

Ключевые слова: правосудие, преступления против правосудия, криминализация, обязательность судебного решения.

Ahmedov Vusal. Crimes that brake the principle of inevitability of legal liability under the legislation of the Azerbaijani Republic and Ukraine

The article is devoted to the problems of the legislative regulation of crimes, which encroach on social relations on the implementation of the principle of inevitability of legal liability in the Republic of Azerbaijan and Ukraine. The author analyzes the differences in the criminalization of illegal encroachment on the process of execution of court decisions by the legislators of both states. The author concludes that the criminalization of a wide range of acts that encroach upon the implementation of the principle of the mandatory judicial decision is appropriate in the interests of the interests of justice.

Keywords: justice, crimes against justice, criminalization, obligatory of court decision.

Криміналізація посягань на суспільні відносини з реалізації принципу невідворотності юридичної відповідальності є важливою складовою кримінально-правової охорони правосуддя.

За Кримінальним кодексом України до цієї групи належать такі злочини: невиконання судового рішення (ст. 382 КК); незаконні дії щодо майна, на яке накладено арешт, або яке описане чи підлягає

конфіскації (ст. 388 КК); ухилення від покарання, не пов'язаного з позбавленням волі (ст. 389 КК); умисне невиконання угоди про примирення або про визнання винуватості (ст. 3891 КК); ухилення від відбування покарання у виді обмеження волі та у виді позбавлення волі (ст. 390 КК); злісна непокора вимогам адміністрації виправної установи (ст. 391 КК); дії, що дезорганізують роботу виправних установ (ст. 392 КК); втеча з місця позбавлення волі, або з-під варти (ст. 393 КК); втеча із спеціалізованого лікувального закладу (ст. 394 КК); порушення правил адміністративного нагляду (ст. 395 КК)¹.

За Кримінальним кодексом Азербайджанської Республіки до цієї групи доцільно віднести наступні злочини: незаконні дії щодо майна, на яке накладено арешт, або яке описане чи підлягає конфіскації (ст. 303 КК); втеча з місця позбавлення волі або ув'язнення, або з-під варти (ст. 304 КК); ухилення від відбування покарання у вигляді позбавлення волі (ст. 305 КК); невиконання вироку, постанови суду або іншого судового акту (ст. 306 КК)².

Родовим об'єктом злочинів, що порушують порядок відбування покарання у спеціальних установах, більшість науковців вважають суспільні відносини у сфері відправлення правосуддя, а також інтереси правосуддя в частині забезпечення відбування покарання у виді позбавлення волі або обмеження волі та нормальну діяльність адміністрації установ виконання покарань³.

Проте така позиція не є панівною. Часто родовим об'єктом цих злочинів визначають основи державного управління та громадської безпеки; основи державного управління в галузі охорони громадського порядку; охорону громадського порядку та громадської безпеки. Такі різні підходи до визначення родового об'єкта злочину обумовлені насамперед складною структурою досліджуваного злочину, оскільки його вчинення посягає не на один, а на кілька об'єктів кримінально-правової охорони. Окрім зазначених об'єктів кримінально-правової охорони, цей злочин може завдавати шкоди життю та здоров'ю людей, відносинам власності, статевій свободі, свободі, честі та гідності особи тощо, які в межах зазначеного складу злочину будуть вважатися факультативними безпосередніми об'єктами.

Окрім цього, не можна не відмітити вплив радянського кримінального законодавства, за яким названий злочин був відносений до злочинів проти державної безпеки, а громадський порядок та громадська безпека вважалися його додатковими безпосередніми об'єктами. Після того, як законодавець України у 2001 році відніс цей злочин до Розділу XVIII «Злочини проти правосуддя» Особливої частини, питання з визначенням родового об'єкта відпало само собою. Водночас законодавець Азербайджанської Республіки і сьогодні не відносить цей злочин до злочинів проти правосуддя. Злочин «порушення нормальної діяльності кримінально-виконавчих установ або слідчих ізоляторів», тобто загроза застосування насильства щодо співробітників кримінально-виконавчих установ або слідчих ізоляторів, застосування насильства, яке не є небезпечним для життя чи здоров'я, до цих осіб, або із застосуванням насильства, небезпечного для життя чи здоров'я, передбачений ст. 317 КК Азербайджанської Республіки в розділі 34 «Злочини проти порядку управління».

На нашу думку, позиція віднесення злочинів, що порушують порядок виконання покарань, до іншої групи злочинів, окрім злочинів проти правосуддя, обґрунтована «вузьким» розумінням поняття правосуддя. Натомість ми переконані, що процес правосуддя триває більше, ніж власне процесуальний розгляд справи, він охоплює також і досудове розслідування, і процес подальшого виконання покарання. Враховуючи, що названі злочини спрямовані на зрив процесу виконання покарання, тобто посягають на принципи невідворотності юридичної відповідальності і обов'язковості судових рішень, і мають за мету недосягнення цілей правосуддя, вважаємо обґрунтованим віднесення їх до категорії злочинів проти правосуддя.

Слід відзначити, що на сучасному етапі розвитку України констатується об'єктивна необхідність кримінально-правової охорони суспільних відносин, що виникають з приводу встановленого порядку виконання і відбування покарання у виді позбавлення волі. На нашу думку, кримінальне законодавство України містить більш розширений, порівняно із Кримінальним законом Азербайджанської

Республіки, перелік злочинів, які посягають на відносини, що забезпечують належне виконання рішень, вироків, ухвал, постанов суду і призначеного покарання. Зокрема, Кримінальний кодекс Азербайджанської Республіки не криміналізує такі діяння, як ухиляння від покарання, не пов'язаного з позбавленням волі, умисне невиконання угоди про примирення або про визнання винуватості, злісна непокора вимогам адміністрації виправної установи, дії, що дезорганізують роботу виправних установ, втеча із спеціалізованого лікувального закладу та порушення правил адміністративного нагляду.

На думку вчених, причина криміналізації українським законодавцем умисного невиконання угоди про примирення або про визнання винуватості криється у необхідності виконання зобов'язань, узятих Україною перед Радою Європи щодо реформування вітчизняного кримінального і кримінального процесуального законодавства. Одним із напрямів цього реформування є розвиток, розширення і забезпечення належного захисту сфери застосування відновних процедур, а також процедур, що мають на меті суттєве спрощення порядку здійснення кримінального провадження. В цілому, запровадження кримінальної відповідальності за умисне невиконання угоди про примирення або про визнання винуватості відповідає виробленим доктриною кримінального права підставам і принципам криміналізації суспільно небезпечних діянь.

Основним безпосереднім об'єктом цього злочину можна назвати правовідносини у сфері правосуддя в частині належного виконання судових рішень, ухвалених судами України в особливому порядку кримінального провадження на підставі угод. Предметом злочину, передбаченого ст. 389-1 КК України, є угода про примирення або про визнання винуватості. Під примиренням з потерпілим розуміють угоду між потерпілим і підозрюваним чи обвинуваченим, положення якої засвідчують факт відшкодування підозрюваним чи обвинуваченим завданих збитків або усунення заподіяної шкоди, завданої кримінальним правопорушенням, і згоду потерпілого на звільнення його від кримінальної відповідальності. Угода про

примирення – це угода між потерпілим і підозрюваним чи обвинуваченим, змістом якої є зобов'язання вчинення підозрюваним чи обвинуваченим дій, спрямованих на відшкодування шкоди, завданої кримінальним правопорушенням, або зобов'язання вчинення будь-яких дій, не пов'язаних із відшкодуванням такої шкоди, і згоди потерпілого на призначення покарання або звільнення від його відбування з випробуванням. Юридичний зміст угоди про визнання винуватості полягає у домовленості підозрюваного, обвинуваченого і прокурора щодо кваліфікації вчиненого діяння, строку і виду покарання за його вчинення, за умови визнання підозрюваним, обвинуваченим своєї вини у вчиненому посяганні. Об'єктивну сторону умисного невиконання угоди про примирення або визнання винуватості характеризують такими формами злочинної бездіяльності: а) невиконання угоди про примирення або про визнання винуватості (повне); б) неналежне виконання угоди про примирення або про визнання винуватості (часткове); в) ухилення від виконання угоди про примирення або про визнання винуватості. Суб'єктивна сторона невиконання угоди про примирення або про визнання винуватості може характеризуватися умисною виною у вигляді як прямого, так і непрямого умислу⁴.

Існування кримінальної відповідальності за злісну непокору вимогам адміністрації виправної установи також відповідає тим принципам, які обумовлюють необхідність її криміналізації. Суспільна небезпечність злочину, передбаченого ст. 391 КК України, полягає в тому, що він перешкоджає виконанню вироку, досягненню цілей покарання та порушує нормальну діяльність органів кримінально-виконавчої системи, які забезпечують виконання вироку суду та призначеного цим вирокіом покарання⁵. Стаття 391 КК України поєднує різноманітні суспільно небезпечні діяння засуджених та передбачає кримінальну відповідальність за вчинення злісної непокори законним вимогам адміністрації виправної установи та іншої протидії адміністрації у здійсненні її функцій.

Суспільна небезпека вчинення зазначених діянь очевидна. Призначення покарання особі за раніше вчинений злочин має на меті її

виправлення. Таке виправлення і повинно відбуватися у кримінально-виконавчих установах. Засобами виправлення виступають вимоги режиму відбування покарання. Ігноруючи режим відбування покарання, порушуючи встановлений порядок у виправній установі, засуджений таким чином ставить під загрозу реалізацію основної мети покарання – виправлення і посягає на процес відбування покарання, встановлений нормами кримінально-виконавчого законодавства⁶.

Порушення правил адміністративного нагляду (ст. 395 КК України) Злочин також віднесено законодавцем до категорії злочинів проти правосуддя, виходячи з того, що цей злочин посягає на інтереси забезпечення неухильного виконання судових рішень. Водночас, деякі автори наголошують на тому, що посягання на діяльність органів внутрішніх справ є схожими зі злочинами проти порядку управління. Зокрема, А.М. Лебедев вказує на те, що за своїми об'єктивними ознаками порушення правил адміністративного нагляду має певну схожість з посяганнями на нормальну діяльність державного апарату: авторитет державного апарату, нормальне функціонування органів влади та управління, правильна діяльність представників цих органів, тобто зі злочинами проти порядку управління, тим більше що начальник органу внутрішніх справ, начальник виправної установи та інші співробітники відносяться до представників влади⁷. Т.Н. Добровольська наголошує на тому, що діяльність органів, які безпосередньо виконують вироки, рішення, постанови судів, знаходиться за межами правосуддя; вона являє собою реалізацію вже винесеного акта правосуддя, що набрав чинності⁸.

Проте ми вважаємо більш слушною думку дослідника І.С.Власова, який зазначає, що органи внутрішніх справ та виконання покарань хоч самі й не здійснюють правосуддя, однак створюють необхідні умови для ефективної діяльності суду, чим активно сприяють правосуддю. Без цих органів стало б неможливим відправляти правосуддя. З іншого боку, діяльність органів, що сприяють

правосуддю, має сенс лише остільки, оскільки вона служить реалізації завдань правосуддя, що випливає з цієї діяльності⁹.

Родовим об'єктом порушення правил адміністративного нагляду визначають нормальну діяльність органів управління із забезпечення відповідних правил поведінки засуджених. Під безпосереднім об'єктом злочину розуміють встановлений порядок перебування під адміністративним наглядом як умову реалізації можливості продовження виправної дії щодо осіб, які відбули покарання, і попередження з їх сторони нових злочинів¹⁰. Відмітимо, що суспільні відносини, які забезпечують нормальну діяльність органів внутрішніх справ, можуть бути об'єктом названого злочину лише через те, що відносяться до певної сфери правосуддя. Зокрема, В.І. Тютюгін підкреслює, що суспільна небезпека порушення правил адміністративного нагляду полягає в тому, що це діяння перешкоджає здійсненню правосуддя та порушує нормальну діяльність органів, які забезпечують запобігання, своєчасне виявлення та розкриття злочинів¹¹.

Злочин, передбачений в ст. 395 КК України, належить до злочинів з формальним складом, оскільки його об'єктивна сторона вичерпується вчиненням певного діяння. За своїми об'єктивними властивостями порушення правил адміністративного нагляду можуть вчинятися як шляхом дії, так і шляхом бездіяльності. Даний злочин належить до так званих „змішаних злочинів”, під якими в теорії кримінального права розуміються суспільно небезпечні діяння, об'єктивна сторона яких може складатися з сукупності дій і бездіяльності, утворюючої єдине ціле, або які здійснюються як шляхом дії, так і шляхом бездіяльності суб'єкта. При порушенні правил адміністративного нагляду нерідко мають місце поєднання форм вчинення протиправної поведінки шляхом дії або бездіяльності (причому одна дія нерідко поєднується з одним або декількома актами бездіяльності, і навпаки), які в своїй сукупності призводять до посягання на суспільні відносини, що забезпечують нормальну діяльність органів внутрішніх справ зі здійснення адміністративного нагляду.

Різні форми суспільно небезпечної поведінки з боку окремих осіб, звільнених з місць позбавлення волі, при вчиненні даного злочину обумовлені тим, що правила адміністративного нагляду встановлені щодо них з метою запобігання вчиненню нових злочинів, проведення профілактично-виховного впливу, а також забезпечення порядку здійснення такого нагляду. До обов'язкових ознак об'єктивної сторони даного злочину, окрім суспільно небезпечного діяння (дії або бездіяльності), відносяться і такі ознаки, як час і місце вчинення порушення правил адміністративного нагляду¹².

В результаті проведеного дослідження приходимо до висновку, що формалізація складів злочинів, які посягають на суспільні відносини з реалізації принципу невідворотності юридичної відповідальності, в Україні є триваючим процесом. На сьогодні українське законодавство містить більш розширений перелік складів таких злочинів, у порівнянні із законодавством Азербайджанської республіки. Законодавче закріплення таких складів, як, зокрема, умисне невиконання угоди про примирення або про визнання винуватості, злісна непокора вимогам адміністрації виправної установи, дії, що дезорганізують роботу виправних установ порушення правил адміністративного нагляду, відповідає загальним принципам криміналізації, та спрямоване на досягнення мети кримінально-правової охорони правосуддя.

1. *Кримінальний кодекс України*: Закон України від 05.04.2001 № 2341-III // ВВР України. 2001. № 25-26. Ст.131. 2. *Кримінальний кодекс Азербайджанської Республіки* станом на 01 лют. 2017 р. // Зібрання законодавства Азербайджанської Республіки. 2000. № 4. Ст. 251. 3. *Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України* / за ред. М. І. Мельника, М. І. Хавронюка. Київ: Атіка, 2004. С. 888–891. 4. *Яценко С.О.* Кримінальна відповідальність за умисне невиконання угоди про примирення або про визнання винуватості: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08. Харків, 2016. С.13. 5. *Кримінальний кодекс України*: Науково-практичний коментар / за ред. В.Т. Маляренка, В.В. Сташиса, В.Я. Тація. Харків: Одіссей, 2004. С. 1024. 6. *Орел Ю.В.* Кримінальна відповідальність за злісну непокору вимогам адмі-

ністрації виправної установи: дис. ... канд. юрид. наук. 12.00.08. Харків, 2008. С. 34. **7. Лебедев А. К.** Об уголовной ответственности за злостное противодействие администрации исправительно-трудовых учреждений // Вопросы совершенствования уголовно-правовых норм на современном этапе: межвуз. сб. науч. трудов. Свердловск: Свердловский юридический институт, 1986. С. 91. **8. Добровольская Т. Н.** Понятие советского социалистического правосудия // Ученые записки ВИЮН. Москва, 1963. Вып. 4. С. 23. **9. Власов И. С.** Об объекте преступлений против правосудия // Ученые записки ВНИИСЗ. Москва, 1964. Вып. 1(18). С. 94-95. **10. Кафаров Т. М.** Проблема рецидива в советском уголовном праве. Баку: Изд-во АН АзССР, 1972. С. 129. **11. Кримінальний кодекс України:** наук.-практ. коментар / Баулін Ю. В., Борисов В. І., Гавриш С. Б. та ін.; за заг. ред. В. В. Сташиса, В. Я. Тація. Київ: Концерн Видавничий Дім "Ін Юре", 2003. С. 1072. **12. Назаренко Д.О.** Кримінальна відповідальність за порушення правил адміністративного нагляду: дис. ... канд.юрид. наук: 12.00.08. Дніпропетровськ, 2008. 220 с.

Ahmedov Vusal. Crimes that brake the principle of inevitability of legal liability, under the legislation of the Azerbaijani Republic and Ukraine

The article is devoted to the comparative analysis of unlawful encroachments on social relations on the implementation of the principle of inevitability of legal liability, criminalized by the legislation of Ukraine and the Republic of Azerbaijan. The author is convinced that the criminalization of such acts is an important part of criminal justice protection of justice.

The generic object of such crimes is often referred to as public relations in the field of the administration of justice, as well as the interests of justice in providing for serving a sentence in the form of imprisonment or restraint of will and the normal activities of the administration of penitentiary institutions. At the same time, due to the complex structure of the investigated crimes, often their generic object is sometimes determined by the foundations of public administration and public safety; the basis of public administration in the field of public order protection; protection of public order and public safety. For example, the legislator of the Azerbaijani Republic described the crime as "violating the normal activities of criminal-executive agencies or investigative isolators" as "Offenses against the order of government", and not "Crime against justice".

The author attributes the attribution of offenses that violate the procedure for the enforcement of sentences to another group of crimes, except crimes against justice, with the existence of a "narrow" understanding of the concept of justice. At the same time, the author is convinced that the process of justice goes beyond the actual proceedings of the case, it also covers pre-trial investigation and the process of further execution of punishment. The author of the article considers it reasonable to classify crimes aimed at breaking the punishment process as crimes against justice, since they violate the principles of inevitability of legal liability and binding judgments, and aim at not achieving the goals of justice.

The author concludes that the criminal legislation of Ukraine contains a more extensive, compared with the Criminal Law of the Azerbaijani Republic, a list of crimes that encroach on relations that ensure the proper execution of decisions, sentences, decisions, court decisions and punishments. The author has a public danger of committing such acts as intentional non-fulfillment of the agreement on reconciliation or the recognition of guilt, malicious disobedience to the requirements of the administration of the correctional institution, actions that disrupt the work of correctional institutions, violation of the rules of administrative supervision, etc.

Keywords: justice, crimes against justice, criminalization, obligatory of court decision.